

David L. Mathewson – Elodie Ballantine Emig, *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament* (Grand Rapids, MI: Baker Academic 2016). Pp. 307. \$ 32.99. ISBN 978-08-010-30-727

KS. ANDRZEJ PIWOWAR

Instytut Nauk Biblijnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: andpiw@gazeta.pl
ORCID: 0000-0001-9316-1791

Autorzy podręcznika są związani z Denver Seminary. Doktor David L. Mathewson jest profesorem nadzwyczajnym w tej uczelni. Jest również autorem *Verbal Aspect in the Book of Revelation*, komentarza do Apokalipsy i tekstu greckiego Pierwszej i Drugiej Księgi Królewskiej. Natomiast mgr Elodie Ballantine Emig od prawie trzydziestu lat jest lektorem – wykładowcą greki Nowego Testamentu w Denver Seminary. We wprowadzeniu do książki przedstawiają się oni jako osoby kochające język grecki i chcące pomóc innym go docenić.

W pierwszym punkcie wprowadzenia (I.1 s. xv-xvi) autorzy wyjaśniają, dlaczego podjęli się opracowania nowego podręcznika do składni greki nowotestamentalnej, pomimo opublikowania w ostatnich latach licznych opracowań dotyczących tego tematu (wymieniają m.in.: A.J. Köstenberger – B.L. Merkle – R.L. Plummer, *Going Deeper with New Testament Greek. An Intermediate Study of the Grammar and Syntax of the New Testament* [2016]; D. Wallace, *Greek Grammar beyond the Basics* [1996]; R. Young, *Intermediate New Testament Greek* [1994] i S. Porter, *Idioms of the Greek New Testament* [1992]). Głównym powodem, dla którego podjęli się przygotowania tego podręcznika jest fakt, że w gramatykach opublikowanych do tej pory nie została dostatecznie uwzględniona teoria dotycząca aspektu czasownika (wyjątek stanowi wspomniane powyżej opracowanie S. Portera). Powyższe stwierdzenie nie wydaje mi się słuszne, ponieważ każda gramatyka, omawiając czasy (tzn. *praesens*, *imperfectum*, *aoristus*, *perfectum* i *plusquamperfectum*), prezentuje powyższe zagadnienie, gdyż bez przedstawienia go i pogłębionego studium aspektu form czasownikowych jest raczej niemożliwe wyjaśnienie użycia i znaczenia czasów w języku greckim.

Cel opracowania nowego podręcznika autorzy *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament* przedstawiają w następujących słowach: „We have written this grammar to be an accessible textbook for students and professors alike but also to be useful to pastor and anyone involved in teaching the NT. In short, it is intended for all who need an intermediate-level Greek

grammar that incorporates insights from some of the most recent developments in the study of NT Greek” (s. xvi). Książka jest więc skierowana nie tylko do wykładowców i studentów Nowego Testamentu, ale do wszystkich, którzy pragną poznać grekę biblijną na poziomie średniozaawansowanym.

Zdaniem autorów ich podręcznik wyróżnia fakt, że po pierwsze, starali się zawrzeć w nim najnowsze wyniki badań dotyczących greki *koine* odnoszące się do wspomnianego wcześniej aspektu, strony, związków syntaktycznych, jak również teorii lingwistycznych. Po wtóre, usiłowali zachować w jak najmniejszym stopniu kategorie gramatyczne, koncentrując się przede wszystkim na najważniejszych i najczęściej występujących zjawiskach składniowych. Po trzecie, zobrazowali każde omawiane zagadnienie składniowe licznymi przykładami zaczerpniętymi z całego Nowego Testamentu, które nie zostały do tej pory wykorzystane przez inne podręczniki. Po czwarte, *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament* wyróżnia aspekt egzegetyczny („[...] we have intentionally avoided writing an exegetical grammar; however, we often include discussion of illustrative texts to demonstrate the exegetical value of the application of Greek grammar”; zob. s. xvi) i praktyczny (na końcu każdego rozdziału zamieszczona jest część praktyczna zatytułowana ‘For Practice’, jest to fragment tekstu greckiego NT, w którym zawarte są zjawiska omówione w części teoretycznej – zostały one uwydatnione w tekście przez pogrubienie).

Wbrew wielu innym uczonym, którzy zajmują się greką (np. C. Caragounis), autorzy *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament* nie przypisują temu językowi wyjątkowej roli pośród innych języków, tzn. nie uważają, że jest on jakoby bardziej precyzyjny i misterny czy też lepiej wyraża pewne idee niż inne języki. Również greka ma zarówno cechy pozytywne, jak i ograniczenia, podobnie jak wszystkie inne języki. Żaden z nich nie był ani nie jest bardziej lub mniej odpowiedni i właściwy do przekazu Słowa Bożego (zob. s. xix-xx). Ponadto D.L. Mathewson i E.B. Emig opowiadają się za minimalistyczną koncepcją gramatyki (zob. s. xvii-xix; „[...] we hope that a ‘minimalist’ approach to case usage will free students of the Greek NT to give their full attention to the forest rather than the trees” – s. 2-3), co zdaje się dość poważnym ograniczeniem w podejściu do tekstu greckiego, który wielokrotnie posiada więcej niż jedną możliwość interpretacji (sami autorzy zdają się to potwierdzać na s. 3; stwierdzają: „Our goal is to encourage students to make their goal the explanation of entire texts, not just to pick the right label for individual elements in those texts” [tamże]. Czy można jednak zrozumieć całą perykopę bez rozumienia poszczególnych jej części?). Jak stwierdzają autorzy na s. xx, ich gramatyka ma charakter synchroniczny, a nie diachroniczny, tzn. w odróżnieniu do innych podręczników nie porównują greki (choć, jak sami stwierdzają, czynią to zaledwie w kilku wypadkach; np. m.in. w omówieniu

przypadków gramatycznych – s. 1, przyp. 1), w której został spisany NT, do greki klasycznej, ani nie wydają opinii na temat znajomości języka greckiego przez autorów natchnionych (zob. s. xx-xxi).

Kolejną cechą wyróżniającą *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament* od innych gramatyk autorzy określają w następujący sposób: „One important principle that this grammar has tried to keep in mind is the distinction between semantic and pragmatics. That is, there is a difference between the semantics (meaning) of a given grammatical unit and its pragmatic function in various contexts” (s. xxi).

Część główna podręcznika podzielona jest na 13 rozdziałów, z których większość (z wyjątkiem trzech ostatnich) poświęcona jest oddzielnemu zjawisku składniowemu: I. Przypadki; II. Zaimki; III. Przymiotniki i przysłówki; IV. Rodzajnik; V. Przyimki; VI. Czasy; VII. Czasownik; VIII. Tryby; IX. Bezokoliczniki; X. Imiesłowy; XI. Zdania, zdania warunkowe i względne; XII. Zdania podrzędne i spójniki; XIII. Discourse Considerations. Układ materiału jest dość logiczny i spójny, brakuje w nim jednak omówienia rzeczownika. Należałoby się zastanowić, czy nie lepiej byłoby zaprezentować najpierw rodzajnik, a dopiero potem przymiotnik, oraz czy nie zmienić kolejności prezentacji części odnoszących się do czasownika, czasów i trybów. Całość jest zakończona aneksem zawierającym listę czasowników nieregularnych, indeksem tekstów z NT cytowanych i omówionych w gramatyce oraz indeksem rzeczowym. Pierwszy z nich ułatwia korzystanie z *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament* w pracy nad konkretnym tekstem greckim, drugi zaś pozwala na łatwe odnalezienie zagadnień gramatycznych omówionych w podręczniku. Poważną wadą podręcznika z punktu widzenia merytorycznego jest brak bibliografii.

W rozdziale I podręcznik omawia przypadki oraz ich funkcje składniowe. Autorzy oparli się na systemie pięciu przypadków, co jest ideą słuszną i powszechnie przyjętą w najnowszych publikacjach dotyczących gramatyki języka greckiego. Omawiając jednak *nominativus*, nie uwzględnili faktu, że może on zastępować wołacz (wskazują to dopiero analizując *vocativus*; s. 9-10) oraz może być użyty do określenia czasu. Nie wspominają także o konstrukcji *nominativus cum infinitivo*. Przed rozpoczęciem prezentacji funkcji składniowych dopełniacza sami autorzy stwierdzają, że jest ich bardzo dużo i że ograniczą się jedynie do tych, które najczęściej występują i mają największe znaczenie dla egzegezy („[...] we will limit our discussion to a manageable number of uses of the genitive that helpfully illustrate the most common or most exegetically significant uses of the case in the NT” – s. 12). Jest to poważne ograniczenie, które rzutuje negatywnie na wiedzę studiującego grekę biblijną, i znaczący brak podręcznika, który sami autorzy zakwalifikowali jako należący do poziomu średniozaawansowanego. W ciekawy i innowacyjny sposób D.L. Mathewson i E.B. Emig ujęli *genetivus*.

Opierając się na stwierdzeniu S.E. Portera, że zasadniczą funkcją składniową tego przypadku jest ograniczanie (zob. s. 11; por. s. 12 – „descriptive genitive”), tak więc prezentację funkcji syntaktycznych greckiego dopełniacza podzielili na dwie główne kategorie: 1. konstrukcje, w których ogranicza on rzeczownik (s. 12-19) i 2. konstrukcje, w których ogranicza on przymiotniki lub czasowniki (s. 19-21). Omawiając *genetivus*, łączą oni ze sobą niektóre oddzielne kategorie składniowe w jedną, wymyśloną przez nich, ponieważ twierdzą, że są one ze sobą składniowo powiązane. I tak np. *genetivus possessoris* łączy razem z *genetivus originis* (zob. s. 13) czy dopełniacz, który pełni funkcję przydawki, omawiają razem z genetiwem jakości, określając je mianem „descriptive genitive” (zob. s. 12). Powoduje to, że przesłanie tekstu greckiego zostaje poważnie ograniczone, a nawet może zostać wypaczone. Przykład mamy na s. 13: „In the phrase ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου (John 1:19), ‘John’s testimony,’ we may correctly understand John as the source or origin as well as the possessor of his own testimony”. Autorzy podręcznika w swej interpretacji tej syntagmy nie uwzględnili *genetivus subiectivus* (por. także interpretację Mk 1,14 na s. 14). Z przykrością trzeba stwierdzić, że omówienie funkcji składniowych genetiwu jest dość słabo opracowane w *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament*, ponieważ D.L. Mathewson i E.B. Emig pominieli wiele ważnych z punktu widzenia syntaksy języka greckiego zastosowań omawianego przypadku. Gdyby chodziło o podręcznik do składni greckiej na poziomie podstawowym, byłoby to do zaakceptowania, ale w opracowaniu, które pretenduje do poziomu średniozaawansowanego, jest to niedopuszczalne. Analogiczne błędy i nieścisłości wskazane w opracowaniu dopełniacza można zauważyć także w omówieniu celownika (s. 22-28; np. ujęcie w jedną kategorię składniową *dativus relationis* i *dativus possessivus* czy „wrzucenie do jednego worka” *dativus instrumentalis, auctoris, cause* i *modi* – s. 24; zob. także *accusativus adverbialis*, który obejmuje również *accusativus temporis* oraz *accusativus relationis*). Zaskakuje także powtarzane przez twórców podręcznika twierdzenie, że dla egzegezy nie jest konieczne dokładne i precyzyjne rozróżnienie poszczególnych funkcji, które w tekście pełnią słowa użyte w konkretnych przypadkach zależnych. Jest ono niezrozumiałe i niedopuszczalne z punktu widzenia zrozumienia przesłania tekstu oraz jego interpretacji.

W rozdziale II (s. 35-56) dobrze zostały omówione najważniejsze kategorie zaimków (według kolejności prezentacji ich w podręczniku: osobowe, zaimek αὐτός, dzierżawcze, wskazujące, pytające, zwrotne, wzajemności, względne i zaimek nieokreślony). Przedstawienie ich funkcji syntaktycznych nie wzbudza żadnych zastrzeżeń. W sposób bardzo dokładny i wyczerpujący zostały omówione zwłaszcza zaimki względne. To samo można powiedzieć o prezentacji przymiotników i przysłówków (zob. rozdz. III; s. 57-71). Choć w ich wypadku

należy zauważyć, że autorzy gramatyki podali często zaledwie po jednym przykładzie obrazującym omawianą rolę składniową przymiotnika lub przysłówka. Również rodzajnik został zaprezentowany (zob. rozdz. IV; s. 72-88) w sposób wyczerpujący i właściwy. Jednak jego użycie zostało przedstawione na poziomie raczej podstawowym niż średniozaawansowanym, tzn. w *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament* zostały wskazane podstawowe i najważniejsze funkcje syntaktyczne rodzajnika, autorzy jednak nie omówili nieco dokładniej opuszczenia rodzajnika czy użycia go z przymiokami, co rzutuje bardzo często na przesłanie teologiczne tekstu i jego prawidłowe zrozumienie.

Rozdział V poświęcony jest przymiokom (s. 89-110). W sposób prawidłowy zostało przedstawione zarówno ich pochodzenie, jak również ich użycie. Autorzy podręcznika zwrócili uwagę, że można je podzielić na właściwe i niewłaściwe (s. 91). Słusznie też zauważyli, że dla interpretacji przymioków podział ten nie jest konieczny, ponieważ zarówno pierwsze, jak i drugie są używane w grece w ten sam sposób. D.L. Mathewson i E.B. Emig skupili się wyłącznie na przymiokach właściwych. Omówili je dość szczegółowo, całkowicie pominieli jednak przymioki niewłaściwe – nawet ich nie wymienili. Omawiając przymioki rywalizujące (zob. s. 92), zignorowali rywalizację ἀπό / παρά = ὑπό oraz ὑπέρ = ἀντί. Duże zdziwienie może wzbudzić u czytelnika mającego nawet niezbyt wielkie doświadczenie obcowania z tekstem greckim Nowego Testamentu stwierdzenie autorów *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament*, jakoby przymioki nie miały żadnego znaczenia teologicznego (zob. s. 91-92). Wystarczy sięgnąć po książkę M.J. Harrisa pt. *Prepositions and Theology in the Greek New Testament. An Essential Reference Resource for Theology*, aby przekonać się o nieprawdziwości tego twierdzenia.

W rozdziale VI (s. 111-141) autorzy podręcznika rozpoczynają omawianie form czasownikowych od prezentacji czasów. We wprowadzeniu zaznaczają, że czasownik odmienia się przez czasy, strony, tryby, osoby i liczby, jednak podkreślają, że skupią się wyłącznie na trzech pierwszych cechach form czasowych, tj. na czasie, stronie i trybie form odmiennych czasownika (zob. s. 111). Powyższe ograniczenie się do najważniejszych elementów związanych z odmiennymi formami czasownika jest kolejnym niedociągnięciem *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament*, które stawia pod znakiem zapytania, czy rzeczywiście możemy zaliczyć to opracowanie do grona składni języka greckiego na poziomie średniozaawansowanym. Autorzy podręcznika bardzo dokładnie i szczegółowo, wręcz modelowo, zgodnie z zapowiedzią we wstępie, omówili aspekt, *Aksionsart* (rodzaj czynności) i stopień czasowy. Powyższe zagadnienia są fundamentalne dla prawidłowego i poprawnego zrozumienia czasów w języku greckim (zob. s. 111-119). Ta część ich opracowania zasługuje na najwyższą ocenę. Jednak prezentacja poszczególnych czasów

została ograniczona i to dość znacznie, ponieważ sami autorzy założyli, że nie przedstawią wszystkich możliwych rodzajów poszczególnych czasów (choć wcześniej zauważyli, że szczegółowe rozróżnienie jest właściwe, zob. s. 117), a jedynie najważniejsze konteksty, w których każdy z nich może występować („What follows the description of each aspect is *only a sampling* of the kinds of *contexts* in which the tenses can be used. We will not attempt to be exhaustive, but only representative and illustrative” – s. 119). Po raz kolejny mamy więc do czynienia z poważnym ograniczeniem, tym razem odnoszącym się do użycia czasów w języku greckim.

Również w rozdziale VII (s. 142-159) D.L. Mathewson i E.B. Emig, omawiając stronę czasownika, uczynili to bardzo ogólnie. Pominęli wiele kategorii syntaktycznych, stwierdzając: „These categories reflect more the meanings of the verbs and their function in the contexts than the meanings of the voice forms themselves” (s. 143). Bez poznania jednak poszczególnych funkcji stron czasownika greckiego trudno jest, jeśli w ogóle jest to możliwe, poprawnie zrozumieć przesłanie tekstu. Trzeba z przykrością zaznaczyć, że omówienie osoby czasownika, które zawiera rozdział VII (s. 153-155), jest banalne, co obrazuje np. zdanie: „Second-person forms are used when the author or speaker refers to the reader/hearers” (s. 154). Po raz kolejny jesteśmy na poziomie podstawowym, a nie średniozaawansowanym. W odróżnieniu do prezentacji strony i osoby czasownika jego liczba została omówiona dokładnie i szczegółowo (zob. s. 155-159).

Rozdział VIII (s. 160-191) *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament* jest poświęcony różnym funkcjom syntaktycznym trybów w języku greckim według kolejności: *indicativus*, *coniunctivus*, *optativus*, *imperativus*. Trzeba przyznać, że ta część podręcznika, podobnie jak niektóre z wcześniej wskazanych, została opracowana dokładnie i rzetelnie, tzn. przedstawiono w niej wszystkie najważniejsze funkcje poszczególnych trybów, co powoduje, że bez żadnych zastrzeżeń można ją zaliczyć do poziomu średniozaawansowanego. D.L. Mathewson i E.B. Emig poświęcili dużo miejsca na omówienie trybu rozkazującego (zob. s. 176-191). W sposób szczególnie dokładny starali się wyjaśnić różnicę pomiędzy nakazem i zakazem wyrażonym w czasie teraźniejszym (aspekt niedokonany) i w aoryście (aspekt dokonany; zob. s. 178-185).

W rozdziale IX podręcznika zaprezentowano syntaktyczne funkcje bezokolicznika (zob. s. 192-204). Zostały one omówione w sposób wyczerpujący i dokładny, choć nieco niekonwencjonalnie, tzn. najpierw został przedstawiony podmiot bezokolicznika, a następnie główne jego funkcje (rola substantywizowanego infinitiwu, bezokolicznik użyty z przyimkami oraz czasownikowe funkcje infinitiwu, na końcu zaś jego użycie przymiotnikowe – wyjaśniające). Jest to innowacyjne podejście do tej części mowy i – co należy podkreślić – zostały omówione wszystkie zastosowania syntaktyczne bezokolicznika w grece biblijnej.

Rozdział X gramatyki (s. 205-226) został poświęcony prezentacji użyciom składniowym imiesłowu. Po ogólnym przedstawieniu *participium* autorzy omówili jego funkcje, klasyfikując je według klucza: funkcje przymiotnikowe (s. 207-210), a następnie przysłówkowe (s. 210-221). Na końcu rozdziału zaprezentowali dodatkowo jeszcze dwie konstrukcje syntaktyczne, w których występuje imiesłów, tj. *genetivus absolutus* (s. 221-222) oraz konstrukcję peryfrastyczną (s. 223-225). Dość duże zamieszanie D.L. Mathewson i E.B. Emig wprowadzili w części poświęconej użyciu przysłówkowemu imiesłowów. Niby zrezygnowali z tradycyjnie przyjętego podziału przysłówkowego użycia *participium* (tj. celu, czasu, przyczyny, przyzwolenia, skutku, sposobu, środka i warunku), a jednak odwołują się do niego (zob. s. 214-216). Należy podkreślić, że omawiając powyższe użycie imiesłowu, uczynili to bardzo pobieżnie i skrótowo (opis każdej z kategorii przysłówkowego użycia *participium* zawarty jest w jednym zdaniu i do każdej kategorii podany został tylko jeden przykład; jest to stanowczo za mało, aby uczący się greki mógł poznać tę dość trudną i sprawiającą wiele problemów część syntaksy). Trzeba przyznać, że mimo wskazanych braków *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament* dość dobrze i rzetelnie omawia funkcje składniowe greckiego imiesłowu, choć czyni to niekiedy dość pobieżnie, tzn. prezentuje wszystkie najważniejsze zadania, jakie *participium* może pełnić w zdaniu.

W rozdziale XI autorzy podręcznika omówili strukturę zdania greckiego w ogóle oraz zdań warunkowych i względnych (s. 227-247). Dwa ostatnie typy zdań zostały przedstawione nie wraz ze zdaniami podrzędnymi (rozdział następny), lecz oddzielnie ze względu na ich złożoność oraz ważne kwestie w ich interpretacji, a także fakt, że często są one źle interpretowane (zob. s. 234). Pierwsza część rozdziału (s. 227-233) odnosząca się do budowy zdania w języku greckim jest dość ogólna i można powiedzieć banalna. Z całą pewnością nie zasługuje na zakwalifikowanie jej do poziomu średniozaawansowanego. O wiele lepiej i dokładniej zostały omówione zdania warunkowe wszystkich czterech typów (zob. s. 234-242). D.L. Mathewson i E.B. Emig nie wspomnieli jednak o zdaniach warunkowych mieszanych, co może sprawiać wrażenie, że wszystkie zdania warunkowe w NT są zbudowane według przedstawionych schematów, a ich rozpoznanie i interpretacja nie sprawiają większych trudności. Dość dokładnie choć w sposób nieco skomplikowany zostały omówione również zdania względne (zob. s. 243-246). Ograniczeniem tej części podręcznika jest fakt, że przedstawione zostały jedynie zdania względne wprowadzone przez zaimek określony (ὅς, ἧ, ὅ).

Rozdział XII został poświęcony prezentacji zdań podrzędnych i spójników (zob. s. 248-268). Zdania podrzędne zostały podzielone (według kolejności w podręczniku) na: czasowe, miejscowe, przyczynowe, celowe, wynikowe, porównawcze, dopełnieniowe oraz mowę zależną, która została określona jako

szczególny przypadek zdań podrzędnych dopełnieniowych (zob. s. 256). Autorzy gramatyki przekazali w tej części swego opracowania składni greki NT najważniejsze informacje dotyczące poszczególnych rodzajów zdań podrzędnych. Uczynili to jednak dość pobieżnie i skrótowo, tzn. nie wglębiając się w szczególności, a jedynie podając podstawy wiedzy dotyczącej tej części syntaksy greckiej. W drugiej części rozdziału XII autorzy postawili sobie za cel niewyczerpujące i niedogłębne omówienie spójników oraz ich klasyfikację, dlatego też zajęli się jedynie pięcioma z nich, które występują najczęściej w greckim tekście NT i, ich zdaniem, są najważniejsze dla egzegezy (καί, δέ, ἀλλά, οὐν, γάρ oraz μὲν... δέ; zob. s. 260). Po raz kolejny mamy więc do czynienia z dość poważnym ograniczeniem materiału na poziomie średniozaawansowanym. Pomimo wcześniej wskazanej deklaracji omówili ponadto: ἄν, ἄρα, γε, δίο, ἰδοῦ, ἴδε oraz τότε. Prezentacja pierwszych spójników wprowadza raczej zamieszanie niż wyjaśnia ich użycie (wylicza wiele różnych użyć bez głębszego ich omówienia); tych wymienionych w drugiej kolejności zaś jest bardzo pobieżna.

Ostatni rozdział podręcznika został zatytułowany „Discourse Considerations” (s. 270-290). Autorzy tak opisali cel tej części swego opracowania: „The goal of this section is to introduce the student to several important features of discourse analysis and, in the process, to encourage the Greek student to move away from playing ‘pin the label on the grammatical construction’ to actually analyzing Greek grammar. We urge students to pay more attention to how grammar functions in relationship to other features in discourse, how it functions over longer stretches of discourse, and to consider important patterns of usage” (s. 271). Najpierw omówili spójność tekstu (s. 271-275), następnie jego delimitację, jednostkę literacką (s. 275-277), emfazy w tekście (s. 277-285) oraz osoby, które w nim występują (s. 285-289). Przedstawione treści teoretyczne są zobrazowane przykładami, które zostały ponadto dokładniej wyjaśnione, tak aby student lepiej mógł zrozumieć w praktyce omówione zjawiska.

Starając się ocenić *Intermediate Greek Grammar. Syntax for Students of the New Testament* jako całość, możemy powiedzieć, że jest to opracowanie dość dobre i wartościowe, choć można dostrzec w nim pewnego rodzaju „nierówności” w omówieniu różnych funkcji składniowych, nawet w obrębie tego samego rozdziału, tzn. dotyczących tej samej części mowy. Książka może być stosowana również jako podręcznik do syntaksy greki Nowego Testamentu na poziomie podstawowym, ponieważ obok treści teoretycznych zawiera część praktyczną (zob. powyżej). Jednak ze względu na pominięcie w nim wielu ważnych zagadnień nie ośmieliłbym się zakwalifikować go do poziomu średniozaawansowanego. Autorzy przedstawili w swoisty sposób niektóre treści zawarte w ich gramatyce, czym, moim zdaniem, raczej utrudnili i skomplikowali ich poznanie i przyswojenie przez uczącego się języka greckiego.